Крывавае ЦАРства

Што адбываецца ў Цэнтральнаафрыканскай Рэспубліцы?

Цэнтральнаафрыканская Рэспубліка на мінулым тыдні апынулася ў топе навінавых стужак сусветных інфармагенцтваў. Падстава насамрэч была сумная — у гэтай краіне забілі трох расійскіх журналістаў. Днямі ў Маскве адбылося развітанне з Арханам Джэмалем, Кірылам Радчанкам і Аляксандрам Растаргуевым. Устаноўлена, што журналісты прыбылі ў ЦАР для здымак дакументальнага фільма. Іх аўтамабіль быў абстраляны баевікамі. Згодна з асноўнай версіяй, расіян забілі падчас рабавання — з сабой яны везлі дарагую апаратуру і буйную суму грошай. Злачынства без перабольшвання скаланула ўвесь свет і прыцягнула ўвагу да таго, што адбываецца ў Цэнтральнаафрыканскай Рэспубліцы.

АЛМАЗНЫ КРАЙ

Рэспубліка, якая знаходзіцца ў цэнтры Афрыканскага кантынента, — адна з самых бедных краін свету. Эксперты розных правабарончых арганізацый рэгулярна ўключаюць яе ў спісы самых «няўдалых» дзяржаў (разам з Суданам і Рэспублікай Конга) па розных параметрах — ад узроўню карупцыі да стану сістэмы аховы здароўя і эканамічнай сітуацыі.

Пры гэтым на яе тэрыторыі размешчаны буйныя радовішчы золата, урану, вуглевадародаў і, галоўнае, — алмазаў, якія там здабываюць з пачатку мінулага стагоддзя. Да пачатку 2010-х, па звестках Геалагічнай службы ЗША, Цэнтральнаафрыканская Рэспубліка займала 10-е месца сярод усіх удзельнікаў сусветнага алмазнага рынку па кошце прададзеных камянёў.

Пасля чарговага грамадзянскага канфлікту, які пачаўся ў 2013 годзе, на краіну была накладзена забарона на экспарт алмазаў (яе знялі пазалетась), аднак іх незаконная здабыча працягнулася. Па некаторых звестках, менавіта даходы ад яе выкарыстоўваліся для фінансавання баявых дзеянняў. Зараз, згодна з выкладзенымі ў грамадскі доступ данымі ЦРУ, аснову легальнай эканомікі краіны складае экспарт каштоўных камянёў і каштоўных парод драўніны. Насельніцтва краіны, паводле ацэнак Сусветнага банка, складае каля 4,7 млн чалавек, паводле ацэнак ЦРУ — 5,6 млн. У любым выпадку, гэта адна з самых маланаселеных краін Афрыкі, што робіць яе падчас беспарадкаў практычна некантралюемай. У 2013—2014 гадах, пасля пачатку грамадзянскай вайны, краіну пакінула прыкладна чвэрць жыхароў (больш за 1 млн). Пры гэтым ЦАР — хрысціянская дзяржава. Хрысціяне розных канфесій складаюць каля 80 працэнтаў насельніцтва, на долю мусульман прыходзіцца 15 працэнтаў.

НА АСКЕПКАХ «ІМПЕРЫІ»

Адна з галоўных тэрытарыяльных праблем Цэнтральнаафрыканскай Рэспублікі, якая мяжуе, у тым ліку, з Суданам, Конга, Камерунам і Чадам, — адсутнасць прамога выхаду да мора. Затое гістарычна праз гэтыя землі пралягаў караванны шлях на Блізкі Усход, якім карысталіся гандляры слановай косцю і нявольнікамі. Менавіта прадстаўнікоў плямёнаў, якія засялялі тэрыторыю сучаснай ЦАР, па гэтым шляху доўгі час зганялі ў рабства жыхары суседняга Дарфура.

Калі напрыканцы XIX стагоддзя пачалася каланізацыя афрыканскіх тэрыторый, землі сучаснай ЦАР апынуліся на скрыжаванні інтарэсаў адразу некалькіх буйных каланіяльных дзяржаў — Брытаніі, Францыі і Германіі, што ў XIX стагоддзі ледзь не прывяло да канфлікту паміж Брытаніяй і Францыяй. У выніку, будучая рэспубліка засталася пад кантролем Францыі. Менавіта французскія каланізатары ў 1920—1930-я адкрылі і пачалі асвойваць алмазныя радовішчы, якія знаходзіліся тут. Перад гэтым ім прыйшлося ўтаймаваць цэлую серыю паўстанняў, якія адбываліся на падкантрольных тэрыторыях з пачатку XX стагоддзя, часам даволі жорсткімі метадамі — лічыцца, што насельніцтва некаторых раёнаў рэспублікі пасля гэтага магло скараціцца амаль на 80 працэнтаў.

Незалежнасць ЦАР здабыла ўжо ў 1960-я. Незадоўга да гэтага загінуў першы прэзідэнт краіны Бартэлемі Баганда, які кіраваў краінай з пасляваеннага часу. Першым кіраўніком ужо незалежнай дзяржавы стаў Давід Дако, але правіў ён нядоўга — у 1966 годзе ў выніку ваеннага перавароту яго зверг начальнік штаба арміі рэспублікі Жан-Бедэль Бакаса. Ён стаў адным з самых вядомых палітыкаў краіны. Бакаса абвясціў рэспубліку Цэнтральнаафрыканскай імперыяй, а сябе — пажыццёвым імператарам, які праславіўся пры гэтым любоўю да раскошы і крайняй эксцэнтрычнасцю. Як паведамлялі СМІ, пасля звяржэння ў халадзільных камерах у яго палацы знайшлі фрагменты чалавечых цел. Бакасу абвінавацілі ў канібалізме, але гэтыя абвінавачванні так і не змаглі даказаць.

«Імператар» кіраваў ЦАР каля дзесяці гадоў, пры гэтым за час яго праўлення карупцыя ў краіне дасягнула рэкорднага ўзроўню, а вось эканамічная сітуацыя, наадварот, рэзка пагоршылася. У рэшце рэшт у сітуацыю ўмяшалася Францыя — у выніку праведзенай французскімі дэсантнікамі аперацыі Бакаса быў звергнуты, «вакантнае месца» зноў заняў Давід Дако. Пасля адбылася доўгая чарада дзяржаўных пераваротаў.

«СЕЛЕКА» І «АНТЫБАЛАКА»

Адносны мір у рэспубліцы ўсталяваўся толькі ў 1990-я гады, але ўжо ў 2003-м, пасля чарговага «путчу», да ўлады прыйшоў генерал Франсуа Базізэ, які раней займаў у краіне некалькі міністэрскіх пасад. У 2013 годзе на тэрыторыю ЦАР уварваліся атрады паўстанцкай мусульманскай арганізацыі «Селека» (на мове санг гэта азначае «каалі-цыя»). У розны час паведамлялася, што падтрымку ім маглі аказваць, у тым ліку, Судан, Сірыя і нават, па некаторых звестках, Францыя, але афіцыйнага пацвярджэння гэтай інфармацыі няма. У кароткія тэрміны «Селека» ўсталявала кантроль над большай часткай тэрыторыі краіны, а таксама над пэўнай колькасцю алмазных радовішчаў.

У адказ хрысціяне сфармавалі апалчэнскія атрады «Антыбалака», якія дзейнічалі адначасова з урадавымі войскамі. У краіне пачаўся кровапралітны рэлігійны канфлікт. Літаральна слова «антыбалака» перакладаецца з мовы санг як «супраць мяча». На слэнгу ж слова «лаку» выкарыстоўваюць для абазначэння АК-47, такім чынам у сваёй назве хрысціянскія паўстанцы адлюстравалі сваё жаданне спыняць кулі ад аўтаматаў Калашнікава, якімі былі ўзброены байцы «Селекі». Аднак міралюбнасці ў гэтых хрысціянах не так ужо і шмат. Аб жорсткасці баевікоў «Антыбалакі» неаднаразова паведамлялі не толькі СМІ, але і міжнародныя арганізацыі, якія дзейнічаюць у краіне, у тым ліку ААН. Адзін з найбольш «папулярных» сярод баевікоў групоўкі спосабаў расправы з сапернікамі з'яўляецца спальванне жыўцом.

Як расказаў mk.ru намеснік дырэктара Цэнтра аналізу сусветнага гандлю зброяй Уладзімір Швараў, вялікага і цэнтралізаванага рынку ўзбраенняў у ЦАР няма. «Там вельмі шмат «шэрай» зброі, — тлумачыць эксперт. — Існуюць і так званыя ўзаемныя пастаўкі, калі бакі, якія супрацьстаяць, могуць нешта прадаваць адзін аднаму. Трэція краіны таксама могуць гандляваць зброяй, але толькі праз пасярэднікаў». Па словах Шварава, у праўрадавых сіл ЦАР ёсць невялікая колькасць французскіх браневікоў, некалькі верталётаў, таксама французскіх, лёгкае стралковае ўзбраенне і кулямёты. У паўстанцаў рознай масці — суцэльная зборная «салянка». Аднак, як звычайна, у бой яны ідуць з нязменнай класікай — аўтаматам Калашнікава або з кулямётам таго ж вытворцы.

Ужо ў 2013 годзе Базізэ быў звернуты са сваёй пасады. Сталіца краіны Бангі аказалася практычна пазбаўленая электрычнасці, водазабеспячэння, спыніла работу вялікая частка дзяржаўных устаноў, у тым ліку медыцынскіх. Для стабілізацыі сітуацыі ў ЦАР увайшлі войскі Францыі. Пазней яны перадалі свае паўнамоцтвы міратворчай місіі ААН, якая па большай частцы складалася з французскіх жа міратворцаў. Пасля падзення Базізэ на кароткі час каля стырна апынуўся Мішэль Джатодыя — лідар «Селекі», мусульманін, пры гэтым у юнацтве ён каля 10 гадоў пражыў у СССР, дзе скончыў тэхнікум у Арле і Універсітэт дружбы народаў імя Патрыса Лумумбы. Акрамя таго, ён быў жанаты з жанчынай з Савецкага Саюза, якая нарадзіла ад яго дачку. Пасля вяртання ў ЦАР Джатодыя працаваў у падатковай службе. Ён узначальваў краіну менш за год — з сакавіка 2013-га да студзеня 2014-га. Але ў выніку, практычна цалкам страціўшы кантроль над тым, што адбываецца, збег у Бенін. Яго адстаўку, на фоне шматтысячных акцый пратэсту, якія праходзілі ў Бангі, прымалі ўдзельнікі Эканамічнага саміту краін Цэнтральнай Афрыкі, што праводзіўся ў гэты час у Чадзе, дзе тады знаходзіўся Джатодыя.

ЛЕПШ АБ'ЕХАЦЬ

Як сцвярджаюць эксперты, у Цэнтральнаафрыканскай Рэспубліцы не тое што падарожнічаць, нават да межаў гэтай краіны набліжацца небяспечна. Сёння ЦАР не проста ахопленая грамадзянскай вайной рэспубліка. Тут пражывае каля 80 этнічных груп, у кожнай з якіх свая мова. З-за рэлігійнага напружання па лініі мусульмане — хрысціяне ЦАР пагрузілася ў стан вайны «ўсе супраць усіх».

Афіцыйны ўрад краіны, якая па плошчы супастаўная з Францыяй, кантралюе толькі сталіцу Бангі (а па паведамленнях шматлікіх карэспандэнтаў і міжнародных арганізацый, якія дзейнічаюць у краіне, — толькі асобныя яе раёны). Краіна па сутнасці з'яўляецца закладніцай больш чым 10 розных узброеных груповак, якія змагаюцца паміж сабой за ўладу і рэсурсы. «Некаторыя групоўкі знаходзяцца паміж сабой у саюзе, некаторыя ваююць адна з адной, часам баявыя дзеянні вядуць асобныя фракцыі груповак. Перыядычна падпісваюцца пагадненні аб спыненні агню, якія вельмі хутка парушаюцца, — паведаміў прафесар расійскай Вышэйшай школы эканомікі Іван Крывушын. — Фактычна краіна падзелена на феадальныя ўладанні лідараў узброеных груповак, тэрыторыі якіх пастаянна змяняюцца. Межы гэтыя вызначаюцца блокпастамі, а ўнутры сваёй тэрыторыі кожная групоўка самавольна збірае падаткі і пошліны, а таксама атрымлівае немалыя прыбыткі ад незаконнага гандлю золатам, дыяментамі, жалезнай рудой, кавай і драўнінай».

Як паведаміла газета The Guardian, большая частка насельніцтва пакутуе ад голаду, а колькасць жыхароў, вымушаных пакінуць свае дамы і перасяліцца ў іншыя раёны ўнутры краіны, летась дасягнула 689 тысяч чалавек. Дзеючы прэзідэнт краіны Фостэн-Арканж Туадэра чарговы раз выказаў занепакоенасць у сувязі з сутыкненнямі паміж хрысціянскімі і мусульманскімі атрадамі. У той жа час замежныя СМІ пачалі пісаць пра новы віток «бітвы за Афрыку» і яе рэсурсы на сусветным узроўні.

«Ёсць такое паняцце — рэсурсавы праклён, якое моцна праяўляецца ў Афрыцы. У Анголе 35 гадоў ішла вайна, шмат у чым справакаваная барацьбой за нафту і алмазы. «Алмазнымі» былі жорсткія грамадзянскія войны ў Ліберыі і Сьера-Леоне. ЦАР вельмі багатая на прыродныя рэсурсы, але галоўнае, што там сёння цэніцца, — багатыя паклады ўрану», — расказаў gazeta.ru намеснік дырэктара Інстытута Афрыкі РАН Дзмітрый Бандарэнка.

Завалодаць і кантраляваць радовішчы каштоўных рэсурсаў у ЦАР імкнуцца не толькі ўзброеныя банды-фарміраванні, але і іншыя краіны. «Да апошняга часу краіна знаходзілася ў арбіце палітыкі Францыі, якая захоўвае там ваенную базу і, вядома, імкнецца да кантролю над гэтымі рэсурсамі. Аднак цяпер у гэтым рэгіёне свае інтарэсы спрабуюць зацвердзіць і амерыканцы, і кітайцы, і, мяркуючы па падзеях апошняга года, — Расія», — сцвярджае эксперт. Палітычная стабільнасць, сацыяльны і эканамічны рост рэспублікі ў цэнтры Чорнага кантынента па-ранейшаму застаюцца няспраўджанымі марамі.

Захар БУРАК.